MARVELĖS KAPINYNAS

Mindaugas BERTAŠIUS

2006 m. tęsti 1991 m. pradėti archeologiniai tyrimai Marvelės kapinyne Kaune. Preliminarūs tyrinėjimo rezultatai skelbti mokslinėje informacinėje spaudoje (žr. *ATL 1990 ir 1991 metais*, t. I, V., 1992, p. 90–94; *ATL 1992 ir 1993 metais*, V., 1994, p. 120–124, 128–132; *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 93–95, 99–101; *ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 173–175, 184–187; *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 248–251; *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 91–95; *ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 114–116; *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 92–93; *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 113–114; *ATL 2005 metais*, V., 2006, p. 109–110), dalis medžiagos apibendrinta monografijoje (M. Bertašius, *Marvelė. Ein Graberfeld Mittellitauens. Vidurio Lietuvos aukštaičių II–XII a. kapinynas*, Kaunas, 2005). Paskutiniaisiais metais tyrinėta kapinyno P ir PR dalis. 2006 m. ištirtas 3100 m^2 plotas, kuris dviem atskiromis dalimis išsidėstęs kapinyno P dalyje. Anksčiau manyta, kad čia jau kapinyno pakraštys, tačiau tyrimai atskleidė, kad kapų išsidėstymas šioje dalyje yra painesnis, nei manyta. Dalis kapų atskira grupe tęsėsi toliau į P pusę. Visgi po 2006 m. tyrimų konstatuota, kad kapinyno P pakraštys ištirtas ir tolesni tyrimai čia netikslingi.

2006 m. ištirti 137 žmonių kapai (17 degintinių ir 120 griautinių, kapai 1331–1370 ir 1381–1475) (1–2 pav.). Griautiniai kapai skirtini romėniškojo laikotarpio C_{1b}–C_3 fazėms (III–IV a.), o kai kurie datuotini ir tautų kraustymosi laikotarpio D/E faze (V a.). Tyrinėti degintiniai kapai skirtini V–VI a., bent vienas (kapas 1460) datuojamas X–XI a. laikotarpiu. Degintiniai kapai jokio atskiro telkinio nesudaro, jie įsiterpia tarp griautinių kapų įvairiose 2006 m. tyrinėtose kapinyno vietose.

Apibendrinus tyrimų rezultatus, per 1991–2006 m. laikotarpį Marvelės kapinyne yra ištirta apie 1470 griautinių ir degintinių žmonių kapų.

Kaip jau įprasta, kapinynas tyrinėtas 100 m^2 (10x10 m) dydžio plotais, taikyta vieninga plotų numeracija. 2006 m. tyrinėti kapai išsidėstę labai nevienodai. Kai kur kapai sudaro neryškias, bet gana tankiai užlaidotas eiles (plotai 253, 255, 283). Kai kuriuose plotuose atrandami lyg pavieniai kapai (arba nedidelėmis grupelėmis – po 2 ar 3 kapus), vienus nuo kitų skiria kartais visiškai tušti tarpai (plotai 225, 225A, 225B, 225C bei kiti). Dar kituose plotuose atrasti kapų telkiniai, įvairūs požymiai liudija čia galėjusius būti lėkštus pilkapius – dažnai juos supa akmenų vainiko liekanos (kartais labai neryškios), kartais aplink randamos duobės ar įdubos. Tačiau kai kurie 100 m^2 tyrimų plotai buvo visai be kapų (plotai 210A, 284) ar juose surasta vos po vieną kapą. Tai ne kraštiniai plotai, jie įsiterpia tarp tankiau užlaidotų plotų, tad tyrinėjant buvo sudėtinga spręsti, kur kapinyno pakraštys. Geriau išlikusio (tačiau ir jį sudaro tik pavieniai akmenys ar jų grupės, išdėstytos ratu) akmenų vainiko skersmuo buvo apie 7,6x9 m.

Paprastai kapų duobės orientuotos PV–ŠR kryptimi, kai kuriuose kapuose tokios orientacijos nesilaikyta.

Tyrinėtoje dalyje kapinyno teritoriją kerta įduba, užnešta molio ir priemolio sluoksniais. Dalis griautinių kapų buvo šiame sąna-

šiniame sluoksnyje. Griautiniai kapai atrasti skirtingame gylyje nuo dabartinio paviršiaus, kai kurie palaikai buvo visai negiliai – tik 0,6–0,7 m (kapai 1397, 1419, 1428) gylyje, tačiau kiti kapai atrasti ir 2–2,5 m ar net 2,7 m (kapas 1411) gylyje. Pastebėta, kad palaikų laidojimo gylis dar ryškiau nei dabartinis reljefas atspindi buvusius paviršiaus nelygumus – t. y. aukščiausioje vietoje kapai atrasti arčiau paviršiaus, o giliausi kapai atrasti įduboje. Įvairiose vietose aptikti buvusio laidojimo paviršiaus pėdsakai – įvairios akmenų konstrukcijos, apardyti akmenų vainikai, bene ryškiausiai tai liudija įvairiose vietose gausiai fiksuotos ugniavietės. Galima rekonstruoti, kad pirminis kapinyno reljefas buvo šiek tiek panašus į dabartinį, tik ryškiau išreikštas. Degintiniai kapai tyrinėti panašiame gylyje kaip ir griautiniai, apie 0,5–1,2 m nuo dabartinio žemės paviršiaus. Šiuose kapuose dažniausiai kapo duobės nesimatė, dalies degintinių kapų palaikai užima labai kompaktišką plotelį – lyg anksčiau buvę įvynioti į audinį (kapai 1339, 1340, 1341, 1438 bei kiti).

Kapų duobės aplinkoje išsiskyrė nevienodai, daugelyje plotų jos buvo matomos (kai kur netgi labai ryškiai) (1 pav.), tačiau arčiau paviršiaus esančiuose kapuose duobių nesimatė. Dažniausiai duobės gana taisyklingo stačiakampio formos. Retkarčiais aptinkamos ir netaisyklingos trapecinės formos duobės. Vaikai laidoti nedidelėse duobutėse. Labai skiriasi mirusiųjų laidojimo kryptys pagal lytį (tai ypač būdinga kapams, kurie formuoja eiles). Vyrai dažnai guldyti galvomis PV–V kryptimi, moterys – priešingai.

Griaučių būklė nevienoda, tačiau daugumoje kapų skeletas apnykęs, vaikų kapuose dažnai atrandami tik griaučių pėdsakai ir smulkūs fragmentai. Palyginti labai nedaug kapų buvo išplėšti, tokių gali būti iki 9% visų griautinių kapų (11 kapų). Keliuose kapuose atrasti karstų pėdsakai (kapai 1344, 1350, 1357, 1358, 1388, 1457, 1466, 1472). Vienaame kape rastos molio sienelės liekanos (kapas 1427). Retai kuriame kape atrasti akmenys, daugumoje kapų jų nebuvo.

Įvertinant tyrimų rezultatus galima teigti, kad absoliuti dauguma kapų yra su įkapėmis. Bendrame kontekste išsiskyrė kapas 1455 su ypač gausiomis įkapėmis (sidabrinė antkaklė su kilpele ir kabliuku, aštuoni žiedai, lankinė segė, pora peilių, ietigalis; kaip papildomos įkapės greta kapo įdėtas puošnus auksuoto sidabro apkalas su sagtimi, dekoruotas giliu figūriniu ornamentu (*Kerbschnit)* bei sidabrinė lankinė segė). Įkapių rasta daugiau kaip 70% kapų (vieni su gausesnėmis, kiti su kukliomis įkapėmis). Tyrinėtiems kapams būdingos kelios įkapių grupės. Gana dažnai griautiniuose kapuose pasitaiko karoliai ir karolių vėriniai (21 kapas), išsiskyrė kape 1475 rastas šešiasdešimties gintaro karolių vėrinys. Kapuose (griautiniuose ir degintiniuose) rastos 36 segės, tarp jų 2 lankinės laiptelinės segės, 5 žieduotosios III grupės, 5 lankinės trikampe kojele, o likusios – lankinės ilgesne ar trumpesne kojele segės (daugiausia bronzinės). Kai kuriuose kapuose buvo po 2 seges. Apskritai segės rastos 22,6% visų kapų. Griautiniuose kapuose rastos 9 antkaklės, vyrauja įvairių tipų antkaklės su kilpele ir kabliuku, 2 šaukštinės II grupės antkaklės. Vyrų kapuose randamas kirvis (18 kapų), ietigalis (26 kapai), aiškiai vyrauja paprotys į kapą dėti vieną ietį ir kirvį, kape 1414 buvo atrasti kovos peilio likučiai ir antskydis.

2006 m. tyrinėtoje kapinyno P ir R dalyje atrasta įvairių įrenginių, susijusių su mirusiųjų minėjimo apeigomis. Paprastai tai apie

1 pav. Kasinėjimų metu matomi kapų duobių kontūrai. *M. Bertašiaus nuotr.*
Fig. 1. The contours of the burial pits are visible during the excavations.

2 pav. Bendras tyrinėjimų vaizdas. *M. Bertašiaus nuotr.*
Fig. 2. View on the excavated area.

3–4 m skersmens įvairios formos (artimos apskritimui ar kvadratui, kartais ovalios) degėsingos dėmės su pavieniais akmenimis ir gausiais degėsiais paviršiuje. Įvairiose vietose atrastos pailgos duobės ar įdubos, užneštos priesmėliu su degėsiais ir pelenais, matyt, tai taip pat apeiginių ugniaviečių pėdsakai. Plotuose 253, 268 269 tokia lenkta ilga duobė su pagilėjimais (plotis 0,6–1,3 m) formuoja beveik uždarą apie 13x12 m skersmens apskritimą. Apskritimo įdubose ypač gausu degėsių (galbūt ši duobė anksčiau supo pilkapį?). Labai savitas kapas tyrinėtas pačiame P krašte (kapas 1446). Tyrinėjant paviršiuje ėmė ryškėti ovalo formos degėsinga dėmė, o giliau po ja – iš nedidelių akmenų taisyklingai ir kruopščiai sudėtas grindinys (iš beveik vienodo dydžio perdegusių suskaldytų akmenų). Virš grindinio buvusi ugniavietė. Po grindiniu įrengtas kapas – iškasus duobę kapo duobė išdeginta, po to duobė užpilta smėliu, viršuje tvarkingai sudėti suskeldėję akmenys, įdėta kaukolė ir sagtis, tada sudėta akmenų grindinio kita (P) dalis (tokia seka rekonstruojama iš sluoksnių stratigrafijos). Duobėje griaučių nebuvo, nesimatė ir kapo ardymo pėdsakų.

Didžioji dalis tyrimų medžiagos papildo, tačiau iš esmės nekeičia pagal ankstesnių tyrimų metu sukauptą medžiagą darytų apibendrinimų.

MARVELĖ CEMETERY

An excavation of the Marvelė cemetery in Kaunas was conducted in 2006. Among the prevailing inhumations (120) dating to C_{1b}–C_3 (the 3rd–4th century) (Fig. 1.), there were 17 cremations dating to the 5th–6th century. The cremations contained large quantities of cremated bones while the skeletons in the inhumations were in very bad condition. The inhumations and cremations contained numerous grave goods: ornaments (brooches, neck rings, bracelets, glass and amber bead necklaces, pins, sometimes a diadem, and pendants) and iron weapons (axes, spearheads, knifes, a single-edged sword, and a shield boss). The fire sites on the surface are characteristic of a very impressive graveside ritual.

VIEŠVILĖS KAPINYNAS III IR NEĮTVIRTINTA SENOVĖS GYVENVIETĖ

Ugnius BUDVYDAS

TIM toliau tęsė 2004 m. pradėtus Viešvilės kapinyno III bei neįtvirtintos senovės gyvenvietės (Jurbarko r., Viešvilės sen.) archeologinius tyrinėjimus. Tyrimus finansavo KPD bei TIM.

Iš viso ištirtas 174 m² dydžio plotas (Viešvilės kapinyne III – 74 m², gyvenvietėje – 100 m²). Archeologinių tyrinėjimų tikslas – ištirti dirvožemio erozijos ardomą Viešvilės kapinyną III bei patikslinti neįtvirtintos gyvenvietės chronologiją ir teritoriją.

Viešvilės kapinynas III. Ištirtos dvi perkasos (perkasos 2 ir 3). Rasta 10 spėjamų degintinių bei 5 griautiniai vaikų kapai (7–21). Degintiniai kapai (7, 11–13, 16–20) aptikti negiliai, 25–50 cm gylyje. Duobės nedidelės, ne-